

Севастьянов Р.В., к.е.н., доцент
доцент кафедри економіки підприємства
Акчуріна О.А.
Запорізька державна інженерна академія
o-akchurina@mail.ru

СЕМАНТИКА ПОНЯТТЯ «КОРПОРАТИВНЕ УПРАВЛІННЯ» В ЕКОНОМІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

Севастьянов Р.В., Акчуріна О.А. Семантика поняття “корпоративне управління” в економічному контексті. В статті було проаналізовано та систематизовано погляди різних науковців з питання визначення сутності поняття «корпоративне управління», класифіковано їх за відповідними напрямками. В роботі запропоновано авторське визначення терміну “корпоративне управління”.

Севастьянов Р.В., Акчуріна О.А. Семантика поняття “корпоративное управление» в экономическом контексте. В статье были проанализированы и систематизированы взгляды разных ученых по вопросу определения сущности понятия «корпоративное управление», классифицированы по соответствующим направлениям. В работе предложено авторское определение термина “корпоративное управление”.

Sevastyanov R., Akchurina O. The semantics of the term "corporate governance" in an economic context. The paper analyzed and systematized the views of different scholars on the definition of the essence of the concept of "corporate governance" are classified in the appropriate directions. Proposed in this paper the author's definition of the term "corporate governance".

Вступ. Останнім часом поняття «корпоративне управління» набуло значного поширення. Посилення уваги зумовлено не простим збігом обставин, а перш за все збільшенням кількості акціонерних товариств, їх бажанням розвиватись та необхідністю залучення для цього значних фінансових ресурсів. Все це змушує керівників різних рівнів розвивати цивілізовану практику корпоративного управління. Питання корпоративного управління розглядалися в роботах П. Друкера, Р. Монкса, Н. Міноу, П. Кочрана, С. Вартіка, О. Вакульчик, Д. Задихайло, С. Румянцева, Л. Довгань, В. Пастухова та інших фахівців [2,5,6,7,8,10,11,13,18]. Аналіз останніх досліджень свідчить, що серед фахівців немає єдиного погляду щодо суті корпоративного управління. Досить часто під корпоративним управлінням розуміють загальний менеджмент, стратегічне управління підприємством, організацією тощо. Тому дослідження сутності та практики здійснення корпоративного управління в економічному секторі України є дуже актуальним.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження сутності поняття «корпоративне управління» в економічному контексті з метою уточнення наукової сутності цього терміна.

Результати дослідження. Основні принципи сучасного корпоративного управління були закладені лише в кінці XVIII – на початку XIX ст.. А безпосереднє законодавче регулювання корпоративної діяльності розпочалось з XIX ст. Уперше акціонерне товариство, як організаційно-правова форма підприємницької діяльності, зафіксоване у французькому Торговому кодексі 1808 року. Тому деякі дослідники саме його називають актом, із моменту видання якого виник правовий інститут „акціонерне товариство”. У 1843 році в Пруссії, у 1844 р. – в Англії, у 1856 р. – у Франції видають самостійні цивільно-правові закони про акціонерні товариства. У 1862 році в Англії всі законодавчі акти, що регулювали діяльність акціонерного товариства, зведено в єдиний закон, і вперше у світі була запроваджена реєстраційна система створення акціонерного товариства, а у 1867 році вперше дозволено випуск акцій на пред’явника. У другій половині XIX ст. акціонерні товариства отримали повне право утворення та детальне законодавче регламентування їх діяльності практично у всіх країнах Європи та більшості американських штатів. З цього часу розпочався другий етап еволюції акціонерних товариств, пов’язаний з початком використання акціонерної форми для створення господарських об’єднань незалежних юридичних осіб. Першою такою корпорацією була «Стандарт Оіл» Дж.Д. Рокфеллера, яка була утворена у США в 1872 році. Третій етап еволюції систем управління акціонерних товариств розпочався у 20-х роках XX ст., коли акціонерне товариство набуло визнання найпрогресивнішої форми організації підприємницької діяльності. Наприкінці XX ст. практика усебічного регулювання діяльності корпорацій отримала назву «корпоративне управління» (КУ). У 1931 році А. Берлі і Г. Мінз (США) публікують свою основоположну роботу «Сучасна корпорація і приватна власність» положення якої стали базою сучасних теорій у сфері корпоративного управління (концепція «колективного капіталізму»). Останнім етапом історії корпоративного управління можна вважати період, починаючи з 50-х років XX ст. і до сьогодні, коли у країнах із ринковою економікою учасниками акціонерних товариств стає питома вага всього населення. У 1968 р. Європейське економічне співтовариство приймає директиву про корпоративне законодавство для європейських компаній. У 1992 р. комітет Кедбюрі публікує перший Кодекс корпоративного управління (Великобританія), наслідком якого стала реалізація принципу «прозорості» – корпорації почали публікувати фінансову звітність. Отже у XX ст. акціонерне товариство стало домінуючою організаційно-правовою формою у світовій економіці. А тому корпоративне управління набуває надзвичайної важливості та забезпечує дотримання інтересів акціонерів і суспільства загалом.

Предмет наукового дослідження корпоративного управління є багатограним, оскільки корпоративне управління (corporate governance) має справу з тим, як влаштована та реалізується влада в організації. Термін «корпоративне управління» не можна ототожнювати з категоріями «управлінням корпораціями» та «менеджмент». «Корпоративне управління в теорії і на практиці займається аналізом агентської проблеми як проблеми поділу влади суб'єкта господарювання. Її суть полягає у вирішенні протиріччя

між принципалом і агентом. У класичній теорії в якості принципала виступає власник фірми, а в якості агентів - топ-менеджери» [14, с. 81].

Корпоративне управління як категорія являє собою складну систему економічних відносин, що включає багато зовнішніх і внутрішніх елементів. За визначення Баюри Д.О. категорію «корпоративне управління» можна визначити як «систему цілеспрямованого формування процесу діяльності акціонерного товариства (корпорації) та впливу між акціонерами і зацікавленими особами» [15, с. 62]. В енциклопедії корпоративного управління, в підготовці якої брав участь Баюра Д.О., дано таке визначення цієї категорії, а саме «корпоративне управління – це система керування акціонерними товариствами та контролю за їх діяльністю. Воно охоплює способи, якими спостережні ради та вище керівництво компаній регулюють діяльність, і спрямоване на захист інтересів акціонерів та належний рівень поінформованості між органами управління власниками та клієнтами».

Наявність у зарубіжній та вітчизняній літературі різнопланових визначень терміна «корпоративне управління» пояснюється різноманітністю підходів, полярних точок зору науковців, мети дослідження та національними традиціями країни. Для того, щоб зрозуміти, що таке корпоративне управління, важливо систематизувати погляди різних науковців з цього питання. Слід звернути увагу на те, що наукова література, присвячена розгляду питань теоретичних засад корпоративного управління, не містить точного (однозначного або єдиного) визначення його сутності. Тому на нашу думку, їх можна класифікувати за відповідними напрямками. Розглянемо докладніше ці напрями.

Таблиця 1 - Дослідження класифікаційних напрямів оцінки сутності корпоративного управління

КЛАСИФІКАЦІЙНІ НАПРЯМИ	НАУКОВЦІ, ЯКІ ДОСЛІДЖУВАЛИ ВІДПОВІДНИЙ НАПРЯМ
Належна увага до інтересів акціонерів	П. Друкер
Механізм взаємодії між учасниками корпоративних відносин	Р. Монкс, Н. Міноу, П. Кочран, С. Вартік
Рівновага та баланс інтересів між учасників корпоративних відносин	К. Майер, Є. Палига
Фінансова прозорість, корпоративна чесність та відповідальність	Д. Вулфенсон
Кодекс принципів і норм	О. Вакульчик, Д. Задихайло
Система здійснення керівництва та контролю	С. Румянцев, Л. Довгань, В. Пастухова, Л. Савчук
Досягнення поставленої мети	В. Євтушевський, М. Небава

1) Належна увага до інтересів акціонерів, реалізації їх прав та обов'язків. На думку П. Друкера, удосконалення корпоративного управління повинно бути

спрямоване на створення таких моделей управління корпораціями, в яких акціонери були б мотивовані та дійсно могли б реалізовувати свої зобов'язання і права у відношенні власності [2, с. 88-89].

Дослідник Е.М. Коротков розуміє корпоративне управління, як управління, яке побудоване на пріоритетах інтересів акціонерів та їхній ролі у розвитку корпорації [3, с. 241]. Також він розуміє корпоративне управління з урахуванням реалізації прав власності та взаємодії акціонерів (корпоративної комунікації) та як економічну категорію, що породжує корпоративну культуру, тобто комплекс загальних традицій, установок, принципів поведінки.

2) Механізм взаємодії між учасниками корпоративних відносин. Організацією економічного співробітництва і розвитку сформульовано таке визначення: «Корпоративне управління відноситься до внутрішніх засобів забезпечення діяльності корпорацій і контролю над ними. Одним із ключових елементів для підвищення економічної ефективності є корпоративне управління, що включає комплекс відносин між правлінням компанії (менеджментом, адміністрацією), її радою директорів (спостережною радою), акціонерами та іншими зацікавленими особами (стейкхолдерами). Корпоративне управління також визначає механізми, за допомогою яких формулюються цілі компанії, визначаються засоби для їх досягнення і контролю над її діяльністю» [4].

Закордонні дослідники Р. Монкс і Н. Міноу розуміють під корпоративним управлінням стосунки між різними учасниками (акціонерами, менеджерами, членами ради директорів, працівниками, покупцями, постачальниками, кредиторами та іншими стейкхолдерами) у визначенні напрямів розвитку і діяльності корпорації [5, с. 18].

За визначенням П. Кочран і С. Вартік корпоративне управління – це захисний механізм, що охоплює багато аспектів, які стосуються концепцій, теорій і практики рад директорів. Це галузь, що концентрується на взаєминах між радою директорів, акціонерами, вищим менеджментом, регуляторами, аудитором й іншими стейкхолдерами» [6, с. 6, 9].

3) Рівновага та баланс інтересів між учасників корпоративних відносин. Корпоративне управління як організаційну угоду, за якою певна компанія репрезентує і обслуговує інтереси своїх інвесторів розглядає Колін Майер [7, с. 25]. Він стверджує, що корпоративне управління передбачає подолання проблем нагляду і контролю менеджерської діяльності в умовах, коли корпоративна власність і корпоративний контроль відокремлюються внаслідок розпорошення акціонерної власності. Як зазначає дослідник, головна функція корпоративного управління має забезпечити діяльність компанії в інтересах колективних акціонерів, які забезпечують компанію фінансовими ресурсами.

Український науковець Є.В. Палига визначає корпоративне управління як усю сукупність дій, пов'язаних з утворенням корпорацій, оптимізацією їх структури, формами і методами державної підтримки; організацією, плануванням, збутом, контролем, стимулюванням виробничо-економічної діяльності корпорації (акціонерного товариства); узгодження інтересів

власників корпорації, зокрема через прийняття рішень про споживання прибутку [8, с. 25].

За А.В. Козаченко, корпоративне управління – це діяльність виборних і призначених органів акціонерного товариства, спрямована на підтримання балансу інтересів власників і менеджерів, які управляють власністю суспільства, на отримання максимального прибутку від всіх видів діяльності суспільства в рамках норм діючого законодавства [9, с. 34].

4) Фінансова прозорість, корпоративна чесність та відповідальність.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в «Принципах корпоративного управління» зауважує, що прозорість та належне розкриття інформації є невід'ємною умовою ефективного корпоративного управління. Діяльність товариства у прозорому режимі, за зрозумілими для всіх «правилами гри» дозволяє підвищити його ефективність, сприяє захисту та реалізації прав інвесторів, залученню внутрішніх і зовнішніх інвестицій [1].

Екс-президент Світового банку Д. Вулфенсон, у 1999 році зазначив, що корпоративне управління полягає в забезпеченні корпоративної чесності, прозорості та відповідальності.

Згідно з принципами корпоративного управління, викладених Організацією економічного співробітництва та розвитку система корпоративного управління повинна забезпечувати своєчасне й точне розкриття інформації з усіх найважливіших питань, що стосуються акціонерного товариства, включаючи його фінансовий стан, продуктивність, власність та управління товариством [4]. Наявність такої системи корпоративного управління збільшує вартість капіталу, компанії заохочуються до більш ефективного використання ресурсів, що створює базу для подальшого зростання.

5) Кодекс принципів і норм. Вдосконалення корпоративного управління на національному рівні стало важливим напрямом зусиль багатьох країн. Одним із інструментів, який використовується для досягнення цієї мети, є запровадження національних принципів (кодексів) корпоративного управління [1]. У свою чергу прийняття товариством національних принципів корпоративного управління спонукає банківські та інші фінансові, рейтингові установи до більш лояльної оцінки кредитоспроможності товариства, а також покращує ставлення зацікавлених осіб при розгляді перспектив потенційного партнерства.

Згідно з визначенням Світового банку, корпоративне управління поєднує в собі норми законодавства, нормативні положення та практику господарювання в приватному секторі, що дозволяє товариству залучати фінансові та людські ресурси, ефективно здійснювати господарську діяльність, тим самим продовжувати своє функціонування, накопичувати довгострокову економічну діяльність шляхом підвищення вартості акцій і дотримуватись при цьому інтересів усіх осіб, що беруть участь у товаристві й у житті суспільства загалом [10, с. 51]. Хоча у світі немає єдиної моделі корпоративного управління, але все ж існують загальноприйняті принципи (стандарти), які

лежать в основі ефективного корпоративного управління і можуть бути застосовані у широкому діапазоні правових, економічних та політичних умов.

Український дослідник Д.В. Задихайло розглядає корпоративне управління як сукупність юридичних, економічних, організаційних норм і правил, у межах яких функціонує корпорація (товариство), і на основі яких вибудовуються взаємини між усіма її учасниками [11, с. 23].

б) Система здійснення керівництва та контролю. Американські фахівці з питань корпоративного управління стверджують, що «суть корпоративного управління – не у владі, а в забезпеченні ефективності процесу прийняття рішень. Саме тому реформи управління самі по собі не приведуть до більш стабільної роботи організації. Необхідна система, за якої топ-менеджери компанії та рада директорів спільно виробляють рішення і залучають до цього акціонерів» [16, с. 86]. Таким чином система корпоративного управління повинна створювати необхідні умови для своєчасного обміну інформацією та ефективною взаємодією між органами товариства. Важливо досягти розуміння того, що здійснюючи свою діяльність, вони спільно працюють в інтересах товариства.

Український науковець Румянцев С.А. дає корпоративному управлінню таке визначення: «Корпоративне управління - це система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю відкритих акціонерних товариств, що відображає баланс інтересів власників і спрямована на збереження максимально можливого прибутку від усіх видів діяльності товариства згідно з нормами чинного законодавства.» [18, с. 13].

В Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» дається таке визначення: корпоративне управління - система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством [12]. Компетенція органів товариства повинна бути чітко визначена у статуті товариства відповідно до завдань органів товариства та з урахуванням вимог чинного законодавства.

Корпоративне управління як систему управління організаційно-правовим полем бізнесу, оптимізацією організаційних структур, побудова внутрішньо - та міжфірмових відносин компанії відповідно до прийнятих цілей розглядають фахівці з питань корпоративного управління Л. Є. Довгань, В. В. Пастухова та Л. М. Савчук [13, с. 44].

7) Досягнення поставленої мети. Євтушевський В.А. характеризує корпоративне управління як процеси регулювання власником руху його корпоративних прав з метою отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації [17, с. 10]. Також досягненням мети товариства є максимізація добробуту акціонерів за рахунок зростання ринкової вартості акцій товариства, а також отримання акціонерами дивідендів.

Небава М.І. трактує це поняття так: «Корпоративне управління – це процеси регулювання власником руху його корпоративних прав із метою

отримання прибутку, управління корпоративним підприємством, можливих спекулятивних операцій з корпоративними правами, відшкодування витрат через отримання частки майна при його ліквідації.» [19, с.12].

Згідно з національними принципами корпоративного управління [1] для досягнення мети товариства органи товариства повинні здійснювати корпоративне управління таким чином, щоб забезпечити як розвиток товариства в цілому, так і реалізацію права кожного акціонера на отримання доходу. Але поряд з цим, товариство повинно здійснювати свою діяльність відповідно до правил ділової етики та враховувати інтереси суспільства в цілому.

Ми вважаємо, що кожне з цих визначень є вірним, однак, не повним. Поняття корпоративного управління може розглядатися у синтезі усіх вищенаведених визначень.

Тому доцільно запропонувати розглядати поняття корпоративного управління як спосіб управління, який базується на певних принципах (кодексах) та нормах законодавства, збалансовує та враховує інтереси всіх учасників корпоративних відносин (інвестори-власники, менеджери, зацікавлені особи) та реалізує їх права і обов'язки. Також корпоративне управління має забезпечити діяльність товариства у прозорому режимі за зрозумілими для всіх «правилами гри», створити механізм взаємодії між органами товариства та систему для здійснення ними ефективного керівництва та контролю. Також корпоративне управління має сприяти подальшому розвитку товариства для реалізації прав кожного акціонера.

Висновки. У статті розглянуто основні етапи історії розвитку поняття «корпоративне управління». Основні принципи сучасного корпоративного управління були закладені в кінці XVIII – на початку XIX століття. Безпосередньо законодавче регулювання корпоративної діяльності розпочалось з XIX століття. Останнім етапом історії корпоративного управління можна вважати період, починаючи з 50-х років XX століття і до сьогодні, коли у країнах із ринковою економікою учасниками акціонерних товариств стає питома вага всього населення. Предмет наукового дослідження корпоративного управління є багатограним, оскільки корпоративне управління має справу з тим, як влаштована та реалізується влада в організації. Термін «корпоративне управління» не можна ототожнювати з категоріями «управлінням корпораціями» та «менеджмент». «Корпоративне управління в теорії і на практиці займається аналізом агентської проблеми як проблеми розподілу влади між суб'єктами господарювання. Корпоративне управління як категорія являє собою складну систему економічних відносин, що включає багато зовнішніх і внутрішніх елементів. Її визначають як систему цілеспрямованого формування процесу діяльності акціонерного товариства (корпорації) та впливу між акціонерами і зацікавленими особами. Наявність у зарубіжній та вітчизняній літературі різнопланових визначень терміна «корпоративне управління» пояснюється різноманітністю підходів, полярних точок зору науковців, мети дослідження та національними традиціями країни.

Список літератури:

1. Рішення Національної Комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження Принципів корпоративного управління» від 11.12.2003р. № 571.
2. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке / Друкер П. ; [пер. с англ.]. – М. : издательский дом «Вильямс», 2004. –272 с.
3. Антикризисное управление : Учебник. – [2-е изд доп. и перераб.] / Под ред. проф. Э.М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2006. – 620 с.
4. Принципы корпоративного управления ОЭСР. Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.oecd.org/dataoecd/57/18/32159669.pdf>.
5. Monks A. Corporate Governance, Third Edition / Monks A., Minow N. – London : Blackwell Publishing, 2007. – 285 p.
6. Довгань Л.Є., Пастухова В.В., Савчук Л.М. Корпоративне управління : Навчальний посібник. – К. : Кондор, 2007. – 180 с.
7. Майер К. Корпоративне управління в ринкових та перехідних економіках / Майер К. // У пошуках кращого директора: Корпоративне управління в ринкових та перехідних економіках : [Пер. з англ.] / Наук. ред. С. Синиця. – К. : Основи, 1996 – 189 с.
8. Палига Є.М. Корпоративне управління виробництвом в умовах постприватизаційних відносин: дис. д-ра екон. наук : 08.06.02 / НАН України; Інститут регіональних досліджень. – Л., 2002. – 182 с.
9. Основы корпоративного управления: пособ. для студ. высш. учеб. зав. / А.В. Козаченко, А.Э. Воронкова, Э.Н. Коренев. – Луганск : ВГУ, 2001. – 480 с.
10. Вакульчик О. М. Корпоративне управління: економіко-аналітичний аспект / Вакульчик О. М. – Дніпропетровськ : Пороги , 2003. – 257 с.
11. Задихайло Д.В. Корпоративне управління : Навч. посібник / Д.В. Задихайло, О.Р. Кібенко, Г.В. Назарова. – Х. : Еспада, 2003. – 688 с.
12. Закон України “Про державне регулювання ринку цінних паперів” (ст.1) м. Київ, 30 жовтня 1996 року N 448/96-ВР.
13. Довгань Л. Є. Корпоративне управління : Навчальний посібник / Довгань Л. Є., Пастухова В. В., Савчук Л. М. – К. : Кондор, 2007. – 180 с.
14. Бухвалов А.В. Корпоративное управление как объект научных исследований / Бухвалов А.В. // Российский журнал менеджмента. – 2005. – №3. – С. 81-96.
15. Баюра Д. Корпоративне управління як об’єкт наукового дослідження / Баюра Д. // Наукове видання. Вісник Київського національного університету. Економіка / за ред. В.Д. Базилевича. – К. : Вид-во КНУ.2008. – Вип. 99-100 – 120 с.
16. Корпоративное управление // [Пер. с англ.]. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2007.– 286 с.
17. Євтушевський В.А. Основи корпоративного управління : Навч. посіб. / Євтушевський В.А. – К. : Знання-Прес, 2002. — 317 с.
18. Румянцев С.А. Українська модель корпоративного управління: становлення та розвиток / Румянцев С.А. – К. :Знання, 2003. – 149 с.

19. Небава М.І. Теорія корпоративного управління / Небава М.І. – К. : ЦУЛ, 2004. – 357 с.

Ключові слова: корпоративне управління, акціонерне товариство, інвестори, кредитори, органи управління, прозорість.

Ключевые слова: корпоративное управление, акционерное общество, инвесторы, кредиторы, органы управления, прозрачность.

Key words: corporate governance, the company, investors, lenders, governments, transparency.

Надійшла до редакції 13.11.2013 р.

Рецензент: к.е.н., доцент Конащук В.Л.